

TURNAS EZERU GRUPAS LIMNONĪMI: CILME, VARIANTI, MAINĪBA

Ilga Jansone

LU Latviešu valodas institūts

levads

Turnas ezeru grupa atrodas Latvijas ziemeļos, Valkas novada Ērģemes un Kārķu pagastā. Kā norādīts enciklopēdijā *Latvijas daba*, Turnas ezeri atrodas austrumu–rietumu virzienā orientētā zemledāja izspieduma iegultnē uz robežas starp Ērģemes pauguraini un Sedas līdzenumu. Šai ezeru virknē ir šādi ezeri: **Valdis** (*Valžezers*), **Kukris** (*Kukuru ezers, Kūrīļu ezers*), **Rūķis** (*Glodis, Glūdes ezers*), **Vircelis** (*Virdēlis, Viruļa ezers*), **Andums**, **Vēršādiņa**, **Sutainis**, **Trūdis** (Kavacs 1998: 239). Visi šie ezeri ir iekļauti arī Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras (LĢIA 2023) Vietvārdu datubāzē. LĢIA Vietvārdu datubāzē iekļauts arī netālu no *Vircēļa* esošais nelielais ezers **Mizums**.

Šā pētījuma mērķis ir identificēt Turnas ezeru grupas ezeru nosaukumus, izsekot to mainībai un variatīvitātei, kā arī piedāvāt iespējamus nosaukumu cilmes skaidrojumus, izmantojot dažādu vecumu kartes, ģeogrāfisko un valodas materiālu. Analizējot ezeru nosaukumus, tiek ņemts vērā, ka valodiski tie atrodas latviešu un igauņu valodas kontaktu joslā, kur vēsturiski spēcīga bijusi arī vācu valodas ietekme, ko sekmējusi 1320. gadā uzceltā Ērģemes pils (skat., piem., Hupel 1782: 134).

Nosaukumu analīze veikta pēc ezeru lieluma un nozīmīguma, nevis pēc alfabēta. Vispirms minēti konkrētā ezera nosaukumi Latvijas Ģeotelpiskās informācijas

1. attēls. Fragments no Latvijas kartes ar Turnas ezeriem (Karte 2023)

aģentūras (LĢIA) Vietvārdu datubāzē, enciklopēdijā *Latvijas daba* (Kavacs 1998), tīmekļa vietnē *ezeri.lv*, Jurģa Kavaca sastādītajā *Valkas rajona dabas objektu nosaukumu vārdnīcā* (Kavacs 1993), Rutas Avotiņas sastādītajā vārdnīcā *Latvijas PSR ūdenstilpju nosaukumi* (Avotiņa I–VI), *Latviešu konversācijas vārdnīcā* (Konv), *Latvijas PSR mazajā enciklopēdijā* (LME) un LU Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēkā (LaVI vietv). Tālāk norādīta par objektu sastopamā vēsturiskā informācija, kam seko iespējamie cilmes risinājumi un saikne ar mājvārdiem.

1. Valdis (Valžezers)

Valdis jeb *Valžezers* (objekta ID 67846¹) ir lielākais no Turnas ezeriem. Tā platība ir 24,8 ha, vidējais dziļums 6,3 m, lielākais dziļums 14,1 m (Kavacs 1998: 239). Ezers atrodas Valkas novadā, Ērģemes pagasta administratīvajā teritorijā, tiek piešķaitīts Turnas ezeru grupai. Ezeram ir divi vienas saknes pamatnosaukumi — *Valdis* un *Valžezers*. Nosaukumi *Valdis* (*Valžezers*) minēti arī Civillikuma 1. pielikuma (1102. pantam) *Publisko ezeru un upju saraksts* 2023. gada redakcijā, norādot, ka agrākais paralēlnosaukums bija *Valda ezers* (Civillikums 2023).

LĢIA Vietvārdu datubāzē šim ezeram minēti vairāki nosaukumi: *Valdis* (*Valžezers*); *Pirmais ezers*, *Vadžu ezers* (kļūdaini), *Valda ezers*, *Valža ezers*, *Valžu ezers* (LĢIA 2023). Analoga informācija iekļauta arī tīmekļa vietnē *ezeri.lv* un Jurģa Kavaca sastādītajā *Valkas rajona dabas objektu nosaukumu vārdnīcā* (Kavacs 1993: 31). *Latviešu konversācijas vārdnīcā* sastopams ezera nosaukums *Valdis* (Konv IV 8120), bet *Latvijas PSR mazajā enciklopēdijā* — *Valžezers* (LME I 483). Nelielajā vārdnīcā *Latvijas PSR ūdenstilpju nosaukumi* iekļauti limnonīmi *Valdis*, *Valža* [ezers], *Valžezers*, *Valžu* [ezers], *Vadžu ez*[ers] (Avotiņa VI 11). LU Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēkā sastopami nosaukumi *Valdis*, *Valžezers*, *Valžezars*. Ērģemes izloknes vārdnīcā atrodams

¹ Aiz ezera oficiālā nosaukuma vai nosaukumiem dots tā identifikācijas numurs LĢIA Vietvārdu datubāzē.

piemērs ar ezera nosaukumu *Valdis* (sub voce *zive*): *šitās zivītes, kas te bij agrāk Valdi* [Valža ezerā]! (ĒIV III 768).

Ziņas par šo ezeru un tā nosaukumu rodamas vismaz kopš 17. gadsimta. Edgara Dunsdorfa publicētajās zviedru revīzijas (1681–1710) piektdaļas kartēs (skat. 2. attēlu) saskatāms šā ezera nosaukums *Walsch See* (nomenklatūras vārda rakstība neskaidra, izskatās kā *siö*; zviedru *siö* ‘ezers’), ko var lasīt vai nu kā *Valš-*, vai *Valž-*.

Ezera nosaukums *Walsche S[ee]* skaidri saskatāms (skat. 3. attēlu) arī 18. gadsimta beigās — 1793. gadā — Ludviga Augusta fon Mellina (*Ludwig August von Mellin*, 1754–1835) kartē *Der Walcksche Kreis* (Valkas apriņķis).

2. attēls. Fragments no zviedru revīzijas Ērgemes kartes (Dunsdorfs 1974: 206)

3. attēls. Fragments no L. A. fon Mellina kartes *Der Walcksche Kreis* (Karte 1793)

4. attēls. Fragments no 1839. gada kartes (Karte 1839)

Analogā informācija redzama arī 1839. gada kartē *Specialcharte von Livland in 6 Blättern* (skat. 4. attēlu). Arī citās vēsturiskajās kartēs rodama līdzīga informācija. Mūsdienu kartēs ir nostiprinājies limnonīms *Valdis*.

Lielākā daļa šā ezera nosaukumu saistīti ar sakni *Vald-/Valž-*. Mūsdienu valodas lietotājam, neiedziļinoties nosaukuma motivācijā, varētu šķist, ka ezera nosaukums *Valdis* ar variantiem saistīts ar personvārdu *Valdis*. Taču, pēc Klāva Siliņa datiem, tā pirmreģistrējums minēts divus gadsimtus vēlāk — 19. gadsimta 4. ceturksnī (Siliņš 1990: 315). Atsevišķos pētījumos, to autoriem trūkstot informācijai par konkrētā nosaukuma senumu, tomēr tiek pieļauta saikne ar personvārdu. Piemēram, Jānis Endzelīns rakstā *Die lettländischen Gewässernamen* norāda uz iespējamu (ar ?) limnonīma *Valdis* saikni ar personvārdu *Valdis* (Endzelīns 1934: 189). Arī Laimute Balode, atsaucoties uz J. Endzelīna rakstu, saista limnonīmu *Valdis* ar personvārdu *Valdis* (Balode 1985: 39). Atmetot hipotēzi par saikni ar personvārdu, ezera nosaukuma cilme, visticamāk, jāmeklē apelatīvajā leksikā. Kārļa Mīlenbaha un Jāņa Endzelīna *Latviešu valodas vārdnīcā* (ME) un tās papildinājumos (EH) ūdeņu nominācijai atbilstošus apelatīvus neizdevās atrast. Arī igauņu apelatīvu *wald* ‘Macht, Gewalt, Bereich; Gebiet, Bezirk, Reich’ (Wiedemann 1973: 1295) grūti saistīt ar ezera nomināciju. Taču vācu valodā var atrast ezera atrašanās vietai atbilstošu substantīvu *Wald* ‘silva’ (Grimm, Grimm 1907: 1072) un adjektīvu *waldisch, wäldisch* ‘sylvester’ (Grimm, Grimm 1908: 1154). Iespējams, vēsturisko nosaukumu ietekmēja arī *d/ž* mija latviešu valodā. Pieņemot, ka ezera nosaukumam ir vācu cilme, tas atspoguļotu vidi, kurā atrodas, jo jau Augusts Vilhelms Hupels (*August Wilhelm Hupel, 1737–1819*) norādījis, ka Ērgemē ir daudz mežu un aizaugušu ezeru (Hupel 1782: 133), tādēļ ezera nosaukums, ko latviski varētu dēvēt par *Mežezeru*, būtu īsti piemērots. Jāpiebilst, ka atsevišķos avotos, piemēram, laikrakstā *Valdības Vēstnesis* 1924. gadā, minēts ģenitīvs *Valšu* (VV Nr. 234, 14.10.1924.).

Šā ezera nosaukums *Vadžu ezers* netiek analizēts, jo LĢIA Vietvārdu datubāzē tas tiek atzīts par kļūdainu (LĢIA 2023).

Tikai LĢIA Vietvārdu datubāzē minēto ezera nosaukumu *Pirmais ezers* var uzlūkot par okazonālu vai situatīvu, jo tas ir pirmais Turnas ezeru grupā (skat. 1. attēlu),

ja neskaita nedaudz attālu esošo mazo *Anduma ezeru*. Tādējādi saistījums ar kārtas skaitļa vārdu *pirmais* ir iespējams un ticams. Par tā lietojumu trūkst informācijas.

2. Kukris

Kukris (objekta ID 67897) ir 21,9 ha liels ezers, tā lielākais dziļums 5,4 m (Kavacs 1998: 239). Ezers atrodas Valkas novadā, Ērģemes pagasta administratīvajā teritorijā, tiek pieskaitīts Turnas ezeru grupai. LĢIA Vietvārdu datubāzē tam minēti nosaukumi: *Kukris*, *Kiekuru ezers*, *Kukru ezers*, *Kukuru ezers*, *Kūkuru ezers*, *Kūrīļu ezers* (LĢIA 2023). Visi šie nosaukumi sastopami arī tīmekļa vietnē *ezeri.lv* un *Valkas rajona dabas objektu nosaukumu vārdnīcā* (Kavacs 1993: 25). Enciklopēdijā *Latvijas daba* fiksēti nosaukumi *Kukris*, *Kukuru ezers*, *Kūrīļu ezers* (Kavacs 1998: 239). Limnonīms *Kukris* minēts arī *Latviešu konversācijas vārdnīcā* (Konv IV 8120), bet *Kukru ezers* — *Latvijas PSR mazajā enciklopēdijā* (LME I 483). Nelielajā vārdnīcā *Latvijas PSR ūdenstilpju nosaukumi* iekļauti limnonīmi *Kukris*, *Kiekuru [ezers]*, *Kukru [ezers]*, *Kukuru [ezers]*, *Kūkuru [ezers]*, *Kūrīļu ez[ers]* (Avotiņa II 71). LU Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēkā sastopams nosaukums *Kukru ežers* un vecsaimniecības nosaukumi *Kukris* un *Kukri* ar paskaidrojošo tekstu: [skolotājs Eduards] Rezevskis [teicis], *ka nūo linu puōguļas [mājasvārds], nūo igāūņim. te ešuōt biši igāūņi*. Vietvārdu kartotēkā var atrast arī limnonīmus *Kurēļa ežers* un *Kurēlis*, taču tas ir cits ezers, kas atrodas Valkas novada Ērģemes pagastā, bet neietilpst Turnas ezeru grupā.

Ziņas par *Kukri* un tā nosaukumu rodamas vismaz kopš 17. gadsimta. E. Dunsdorfa publicētajās zviedru revīzijas (1681–1710) piektdaļas kartēs (skat. 2. attēlu) saskatāms šā ezera nosaukums *Sloge Siö*. Vēl skaidrāk šis limnonīms redzams L. A. fon Mellina 1793. gadā kartē *Der Walcksche Kreis* (skat. 3. attēlu). 1839. gada kartē *Specialcharte von Livland in 6 Blättern* (skat. 4. attēlu) ezera nosaukums ir grūtāk salasāms — tas varētu būt *Gloage*, nevis *Sloage* (pirmais burts vairāk atgādina *G* burtu).

5. attēls. Fragments no 1915. gada armijas ģenerālštāba kartes (Karte 1915)

Nepārprotami nosaukums *Gloage* izlasāms 1915. gada armijas ģenerālštāba kartē. Arī blakus esošie mājvārdi *Kukker* un *Kapust* norāda uz *Kukri*.

Limnonīmu cilme jāvērtē pa nosaukumu grupām.

Vēsturiskajās kartēs minētie šā ezera nosaukumi *Sloge* un *Gloage* mūsdienu avotos nav sastopami. Nav skaidrs, vai šie nosaukumi ir jāuztver kā viens nosaukums ar kļūdainu *S-* vai *G-* sākumburtu vai tie ir divi dažādi nosaukumi. Tāpat nav skaidrs, vai minētie nosaukumi izrunājami ar patskani *o*, divskani *uo* vai citu patskani vai divskani. Vārdnīcā *Latvijas PSR vietvārdi* iekļauts no Karla Kristiana Ulmaņa (*Karl Christian Ulmann*; 1793–1871) vārdnīcas pārņemtais purva nosaukums no Vandzenes *gloga* (LVV I 310). Iespējams, tas cilmes un semantikas ziņā ir saistīts ar Ērgemē esošā ezera nosaukumu. Diemžēl J. Endzelīns nekādas norādes uz cilmi nesniedz. K. Mīlenbaha un J. Endzelīna *Latviešu valodas vārdnīcā* uzmanību piesaista tikai leksēma *sluoģis*, kuras pirmā nozīme (bez nozīmes skaidrojuma) iekļauta tikai no Krišjāņa Barona *Latoju dainām* (ME III 944): *Sloģis [?] guļ ezerā, Es ļautiņu valodās, Celies, sloģi, no ezera, Es no ļaužu valodām* (LD 8456, 71). Minētās tautasdziesmas varianti Vidzemē pierakstīti Jērkulē un Lubānā. Visos citos šās tautasdziesmas variantos ir leksēma *gulbis*. Ja *sloģis* vai *sluoģis* ir *gulbis*, tad 17. gadsimta kartēs minētais ezera nosaukums *Sloge*, iespējams, ir *Gulbju ezers*, kas pilnībā atbilst limnonīma semantikai. Ar latviešu valodā zināmo leksēmu *slogs* resp. *sluogs* ezera nosaukumu ir grūti saistīt. Ezera nosaukumiem *Sloge* vai *Gloage* atbilstoši mājvārdi vismaz kopš 17. gadsimta nav konstatēti.

Atsevišķā grupā skatāmi ezera nosaukumi *Kukris*, *Kukru ezers*, *Kukuru ezers* un *Kūkuru ezers*. Mūsdienās oficiālā ezera nosaukuma *Kukris* pamatā ir analogs mājvārds. Mājvārds *Kucker* sastopams jau 17. gadsimta beigu zviedru revīzijas laikā (Dunsdorfs 1974: 199). Mājvārda variants *Kukker* regulāri minēts arī Ērgemes draudzes baznīcas metriku grāmatās (LVVA). Nav skaidrs, kopš kura laika mājvārds ir kļuvis arī par ezera nosaukumu. 20. gadsimta 20. gadu beigās un 30. gadu sākumā vairākos avotos minēts tikai ezera nosaukums ar sakni *Kukr-*, piemēram, *Latviešu konversācijas vārdnīcas* 4. sēj., kas izdots 1929.–1930. gadā (Konv IV 8120), Kārķu virsmežniecības zvejas tiesību izsoles sludinājumā laikrakstā *Valdības Vēstnesis* 1931. gadā (VV Nr. 31, 09.02.1931.). Jāpiebilst, ka sludinājuma tekstā *Kukru ezers* minēts bez paralēlnosaukumiem. Bet ko nozīmē mājvārds un ezera nosaukums *Kukris*? J. Endzelīns vārdnīcā *Latvijas PSR vietvārdi* iekļāvis mājvārdu un ezera nosaukumu *Kukris*, ko kā varbūtēju (ar ?) salīdzina ar Igaunijas ciema nosaukumu *Kukruse* c. (LVV II 165). Igaunijas tīmekļa vietnē <http://xgis.maaamet.ee> sastopami vairāki analogi mūsdienu onīmi dažādās valsts vietās: *Kukuri* (4 objekti), *Vana-Kukuri*, *Kukru* (4 objekti), *Kukruse kūla*, *Kukruse linnaosa*, *Kukrumäe* (4 objekti). Igaunijas vietvārdu grāmatā *Eesti kohanimeraamat* arī atrodams vietvārds *Kukruse* ar papildinformāciju, ka 1346. gadā fiksēts nosaukums *Kucris*, bet 1782. gadā — *Kukkerse* (Kallasmaa et al. 2016: 250). Šeit arī norādīts, ka Lauri Ketunens (*Lauri Kettunen*; 1885–1963) šo vietvārdu saista ar igauņu *kukkur*, ģen. *kukru* ‘naudasmaks’. Ferdinanda Vīdemaņa (*Ferdinand Johann Wiedemann*; 1805–1887)

vārdnīcā atrodamā leksēma *kukur*, ģen. *kukru* (*kuker*) ar nozīmēm ‘Beutel (zu Geld, Tabak); Klingbeutel’ un ‘Nackenhöhle’ (Wiedemann 1973: 404). Motivācija nepiemērota ezera nosaukumam, taču mājvārdam tā ir pieņemama. Uzmanību piesaista arī cits šķirklis F. Vīdemaņa vārdnīcā: *kukrik*, ģen. *kukriku*, *kukris*, ģen. *kukrise* ‘kleiner, schwarzer Käfer, Erdflöhen’ (Wiedemann 1973: 404), sal. arī izl. (rietumigauņu) *kukker*: vārdā *kuldkukker* ‘kukainis’ (EMS), somu *kukkura* ‘(kalna) virsotne’ (SES), kura semantika ir piemērota mājvārdam. Mājvārdam atbilstošus apelatīvus var atrast arī latviešu valodā. K. Milēnbaha un J. Endzelīna *Latviešu valodas vārdnīcā* iekļauta leksēma *kukurs II* ‘die Knospe am Flachse’ no Lielsalacas, Dundagas un Bikstiem un deminutīvs *kukuriņi* ‘die Saathülsen von Flachs und Klee’, ko J. Endzelīns, atsaucoties uz Vilhelmu Tomsenu (*Wilhelm Thomsen*; 1842–1927), saista ar lībiešu *kukkør* ‘Samenkapsel’ (ME II 303). V. Tomsens latviešu *kukurs* saista ne tikai ar lībiešu *kukkør* ‘Schelle; Samenkapsel’, bet arī ar igauņu *kupar*, dienvidigauņu *kukar* ‘Samenkapsel (bes. die Frucht des Flachses)’ u. c. (Thomsen 1890: 263). Mājvārda pamatā var būt gan igauņu valodas apelatīvi, gan latviešu valodas apelatīvs, kam ir somugriska (lībiešu vai dienvidigauņu) cilme.

LĢIA Vietvārdu datubāzē un alfabētiskajā rādītājā *Latvijas PSR ūdenstilpju nosaukumi* iekļautais nosaukums *Kiekuru ezers* varētu būt vai nu okacionāls, vai, visticamāk, — kļūdains, jo informanti, kuru senči paaudzēm dzīvojuši pie *Kukru ezera*, šādu nosaukumu neatceras.

Nosaukums *Kūrīļu ezers* netiek analizēts, jo tas, visticamāk, ir netālu esošā *Kurēļu ezera* nosaukums.

3. Rūķis

Rūķis (objekta ID 67821) ir 14,3 ha liels ezers, tā lielākais dziļums 3,2 m (Kavacs 1998: 239). Ezers atrodas Valkas novadā, Ērģemes pagasta administratīvajā teritorijā, tiek pieskaitīts Turnas ezeru grupai. LĢIA Vietvārdu datubāzē tam minēti nosaukumi: *Rūķis*, *Glodis*, *Glūdes ezers*, *Rūķezers*, *Sūdainis* (LĢIA 2023). Visi šie nosaukumi sastopami arī tīmekļa vietnē *ezeri.lv* un *Valkas rajona dabas objektu nosaukumu vārdnīcā* (Kavacs 1993: 28). Enciklopēdijā *Latvijas daba* fiksēti nosaukumi *Rūķis*, *Glodis*, *Glūdes ezers* (Kavacs 1998: 239). *Latviešu konversācijas vārdnīcā* minēts ezera nosaukums *Gora* (Konv IV 8120), kas attiecas uz *Rūķi*. Arī 1935. gada *Pagastu aprakstos* iekļauts ezera nosaukums *Goras* [ezers] (Salnais, Maldups 1935: 187). *Latvijas PSR mazajā enciklopēdijā* iekļauts limnonīms *Rūķis* (LME I 483). Nelielajā vārdnīcā *Latvijas PSR ūdenstilpju nosaukumi* iekļauti limnonīmi *Rūķis*, *Rūķezers*, *Rūķu* [ezers], *Glūdes* [ezers], *Glodis*, *Sūdainis* (Avotiņa IV 55). LU Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēkā iekļauti 1951. gadā pierakstītie ezera nosaukumi *Rūķezars*, *Rūķu ezars* un *Guōras ezars* ar paskaidrojošo tekstu *tur mājas i klā — Rūķi* un *Rūķezars* jeb *Guōras ezars* ar paskaidrojošo tekstu *pēc māju vārdiem*.

Ziņas par šo ezeru un tā nosaukumu rodamas vismaz kopš 17. gadsimta. Edgara Dunsdorfa publicētajās zviedru revīzijas (1681–1710) piektdaļas kartēs (skat. 2. attēlu) saskatāms šā ezera nosaukums *Gore siö*. Vēl skaidrāk limnonīms *Gore S[ee]* redzams L. A. fon Mellina 1793. gada kartē *Der Walcksche Kreis* (skat. 3. attēlu). 1839. gada kartē *Specialcharte von Livland in 6 Blättern* (skat. 4. attēlu) ezera nosaukums nav atzīmēts. 1915. gada armijas ģenerālštāba kartē (skat. 5. attēlu) ir redzams nosaukums *Gore*, taču tas varētu būt mājvārds (slīpi uz labo pusi ir rakstīti mājvārdi, bet slīpi uz kreiso pusi — ezeru nosaukumi).

Limnonīms *Guore* ar variantiem ir bijis visnoturīgākais — no vismaz 17. gadsimta līdz 20. gadsimta vidum. Ezera nosaukums sakrīt ar mājvārdu. Mājvārds *Gohre* sastopams jau 17. gadsimta beigu zviedru revīzijas laikā (Dunsdorfs 1974: 199). Mājvārds *Gores* minēts Ērģemes draudzes metriku grāmatās kopš 1720. gada, bet *Gore* — kopš 1721. gada (LVVA). Vārdnīcā *Latvijas PSR vietvārdi* iekļauts mājvārds *guōras* no Ērģemes, ko J. Endzelīns saista ar apelatīviem *guoris*, *guore* (LVV I 342). K. Mīlenbaha un J. Endzelīna *Latviešu valodas vārdnīcā* iekļauta leksēma *guore* ‘eine Art Wildente’ no Mazsalacas (ME I 692), kā arī homonīmi *guoris I* ‘einer, der wackelnd geht, ein Faulenzer’ no Liezēres un Kuldīgas un *guoris II* ‘ein Reiher’, *guōris* Rozēnos vai *guōris* Ipiķos ‘eine Art Vogel’ (ME I 692). *Ērģemes izlokšnes vārdnīcā* leksēmas *guore* un *guoris* nav iekļautas. Apelatīvi *guore* un *guoris II* ir semantiski atbilstoši gan ezera nosaukumam, gan mājvārdam, bet *guoris I* — mājvārdam. Šobrīd nav pietiekamas informācijas, lai konstatētu, vai mājvārds radies no šā ezera nosaukuma vai otrādi — ezera nosaukums no mājvārda.

Limnonīmi *Glodis* (*Gludis*?) un *Glūdes ezers* pārsvarā atrodami tikai ģeogrāfu materiālos, ieskaitot enciklopēdiju *Latvijas daba*. No šiem avotiem tie iekļauti arī *Latvijas vietvārdu vārdnīcā* (LVV R 449–450). Iespējams, *Glodis* un *Glūdes ezers* lietoti paralēli nosaukumiem *Guores ezers* un *Rūķis*. 1924. gadā laikrakstā *Valdības Vēstnesis* sastopams variants *Glodes ezers* (VV Nr. 234, 14.10.1924.), ko pēc pievienotā teksta (*Ēveles pagastā [...] Trūdes un Glodes ezeros*) var attiecināt uz *Rūķi*. Analoga informācija sastopama arī 1931. gada laikrakstā *Valdības Vēstnesis*, konkrēti norādot, ka *Rūķis* un *Glodes ezers* ir sinonīmi: *Rūķu (Glodes)* (VV Nr. 31, 09.02.1931.). Ezera nosaukums *Glodis* sakrīt ar mājvārdu. Mājvārds *Glohde* sastopams jau 17. gadsimta beigu zviedru revīzijas laikā (Dunsdorfs 1974: 199). Mājvārds *Glode* minēts Ērģemes draudzes metriku grāmatās kopš 1720. gada (LVVA). Vārdnīcā *Latvijas PSR vietvārdi* iekļauts mājvārds *gluōdis* no Ērģemes (LVV I 311). Šā mājvārda cilme nav skaidra. J. Endzelīns to kā varbūtēju (ar ?) saista ar latviešu apelatīviem *gluods* un *gluōži* vai lietuviešu apelatīvu *gluodus* ‘gluds’ (LVV I 311). K. Mīlenbaha un J. Endzelīna *Latviešu valodas vārdnīcas* papildinājumos atrodamas leksēmas *gluods* ‘blauer Lehm’ no Lubānas (EH I 395) un *gluōži* ‘eine Art Strauchweide mit grauer, glatter Rinde’ no Lubānas un Meirāniem (EH I 396). *Ērģemes izlokšnes vārdnīcā* minētie apelatīvi nav sastopami. Mājvārdam atbilstošāka saikne ar apelatīvu *gluōži*, taču iespējama arī saikne ar apelatīvu *gluods*.

Vārdnīcā *Latvijas PSR vietvārdi* šķirkli *glūdas* Ērgemes, resp., Turnas ezeru grupas, ezera nosaukums *Glūdes ezers* nav iekļauts. Citus šās saknes vārdus J. Endzelīns saista ar apelatīvu *glūda* (LVV I 310). K. Mīlenbaha un J. Endzelīna *Latviešu valodas vārdnīcā* iekļauts apelatīvs *glūda* ‘blauer Ton, Lehm, Mergel’ no dažādām vietām (ME I 630–631). Apelatīvs *glūda* sastopams arī *Ērgemes izloksnes vārdnīcā* (ĒIV I 354). Arī L. Balode norāda, ka *Glūdes ezera* cilme saistīta ar apelatīvu *glūda* (Balode 1985: 159).

Limnonīmi *Rūķis*, *Rūķezers*, *Rūķu ezers* radušies no mājvārda. Mājvārds *Ruīke* sastopams jau 17. gadsimta beigu zviedru revīzijas laikā (Dunsdorfs 1974: 199), bet *Ruke* minēts Ērgemes draudzes metriku grāmatās kopš 1719. gada (LVVA). Mājvārda pamatā, visticamāk, ir apelatīvs *rūķis*. K. Mīlenbaha un J. Endzelīna *Latviešu valodas vārdnīcā* iekļauti četri homonīmi, taču mājvārdam atbilstošāka ir pirmā leksēma *rūķis I* ‘ein arbeitsamer, sparsamer Mensch’, *rūķītis* ‘ein Zwerg, ein guter Geist, der in der Nacht die Arbeit der Menschen besorgt’, ‘ein Brummkater, Sauertopf, der sich von andern zurückzieht’, ‘der Kater’ (ME III 570). *Ērgemes izloksnes vārdnīcā* leksēmai *rūķis* norādīta tikai literārā nozīme, bet vārdu savienojumā *daŗba rūķis* ietverta nozīme ‘darbīgs, strādīgs cilvēks’ (ĒIV III 214). Iespējams, *Rūķis* par oficiālo ezera nosaukumu kļuvis 20. gadsimta 30. gados.

4. *Vircēlis*

Vircēlis (objekta ID 67860) ir 5,3 ha liels ezers (Kavacs 1998: 239). Ezers atrodas Valkas novadā, Ērgemes pagasta administratīvajā teritorijā, tiek pieskaitīts Turnas ezeru grupai. LĢIA Vietvārdu datubāzē iekļauti nosaukumi: *Vircēlis*, *Viceļa ezers*, *Vircelis*, *Virdēlis*, *Viruļa ezers* (LĢIA 2023). Analogi nosaukumi atrodami *Valkas rajona dabas objektu nosaukumu vārdnīcā* (Kavacs 1993: 32), bet tīmekļa vietnē *ezeri.lv* bez minētajiem limnonīmiem sastopams arī nosaukums *Virceļa ezers*. Enciklopēdijā *Latvijas daba* minēti trīs nosaukumi: *Vircelis*, *Virdēlis*, *Viruļa ezers* (Kavacs 1998: 239). *Vircelis* atrodams 1935. gada *Pagastu aprakstos* (Salnais, Maldups 1935: 187). Limnonīms *Vircelis* minēts arī *Latviešu konversācijas vārdnīcā* (Konv IV 8120), bet *Vircēlis* – *Latvijas PSR mazajā enciklopēdijā* (LME I 483). Nelielajā vārdnīcā *Latvijas PSR ūdenstilpju nosaukumi* iekļauti limnonīmi *Vircelis*, *Vircēlis*, *Virdēlis*, *Viceļa* [ezers], *Virceļa* [ezers], *Viruļa ez*[ers] (Avotiņa VI 29). LU Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēkā atrodami tikai divi dažādi intonēti nosaukumi *Vircelis* un *Viŗcelis*, *Vircēlis* un *Vircēlis*.

Ziņas par šo ezeru un tā nosaukumu rodamas vismaz kopš 17. gadsimta. E. Dunsdorfa publicētajās zviedru revīzijas (1681–1710) piektdaļas kartēs (skat. 2. attēlu) saskatāms šā ezera nosaukums *Wirtz*. Savukārt limnonīms *Witze S*[ee] redzams L. A. fon Mellina 1793. gadā kartē *Der Walcksche Kreis* (skat. 3. attēlu). 1839. gada kartē *Specialcharte von Livland in 6 Blättern* (skat. 4. attēlu) šā ezera nosaukums nav atzīmēts. Tā nav arī 1915. gada armijas ģenerālštāba kartē (skat. 5. attēlu).

Šā ezera nosaukumu cilme aplūkojama pa grupām. Visticamākie ir limnonīmi ar sakni *Vir-*. Kā norāda L. Balode, limnonīmus *Viřcelis*, *Virceļa ezers* un *Vircēlis* var saistīt ar substantīvu *virca* (Balode 1985: 66). K. Mīlenbaha un J. Endzelīna *Latviešu valodas vārdnīcā* substantīvam *viřca* fiksētas nozīmes ‘die Jauche, das Mistwasser’ un ‘eine Wassergrube, -pfütze beim Hause od. beim Viehstall’ (ME IV 604). Apelatīvs *viřca* ar literāro nozīmi iekļauts arī *Ērģemes izloksnes vārdnīcā* (ĒIV III 732). Nevar izslēgt arī somugrisku cilmi. Uz lībiešu *vīrtsa*, atsaucoties uz V. Tomsena darbu, norāda J. Endzelīns (ME IV 604). Savukārt V. Tomsena pētījumā atrodama atsaucē gan uz lībiešu *vīrtsa*, gan uz igauņu *wirts*, ģen. *wirtsa* ‘Jauche, Mistwasser’ (Thomsen 1890: 287). Igaunijas tīmekļa vietnē <http://xgis.maaamet.ee> sastopami vairāki analogi mūsdienu onīmi dažādās valsts vietās: *Virtsu alevik*, *Virtsu kūla*, *Virtsu*, *Virtsjārve* (2 objekti), *Virtso*, *Uue-Virtsu laut*, *Virtsu park* (3 objekti). Igaunijas vietvārdu grāmatā *Eesti kohanimeraamat* arī atrodams vietvārds *Virtsa kūla* ar papildinformāciju, ka 1447. gadā fiksēts nosaukums *Veerzell*, bet 1582. gadā — *Versom* (Kallasmaa et al. 2016: 535) un *Virtsu* (Kallasmaa et al. 2016: 764). F. J. Vīdemaņa igauņu-vācu vārdnīcā sastopama leksēma *wirts*, ģen. *wirtsa* ‘Pfützte, Mistlache’ (Wiedemann 1973: 1370) un ezera nosaukums *Wirts-järw* ‘der Wirzsee’ (Wiedemann 1973: 1370), kuram atbilst *Vōrtsjārv* (ezers Dienvidigaunijā), ko saista ar igauņu izl. *vōrrits* ‘niedrājs’ (KNR). Ezera nosaukumiem ar sakni *Vir-* varētu atbilst gan saistījums ar latviešu *virca* (kas ir aizgūvums no lībiešu vai igauņu valodas), ja ūdens tajā ir netīrs un smirdošs, gan saistījums ar igauņu *wirts*, ja ezera ūdens atgādina peļķes ūdeni. Peļķei raksturīgā sēma ‘nedziļš, neliels’ laikam nebūs attiecināma uz 5,3 ha lielu ezeru ar vidējo dziļumu 2,1 metrs, bet maksimālo dziļumu — 3,2 metri.

Ezera nosaukumi *Virdēlis* un *Viruļa ezers* sastopami tikai ģeogrāfu materiālos, ieskaitot enciklopēdiju *Latvijas daba*. Ne tīmekļa vietnē *periodika.lv*, ne valodnieku vākumos šos limnonīmus nav izdevies atrast. Ezera nosaukumu *Virdēlis* un *Viruļa ezers*, ja tie ir reāli, cilme ir neskaidra. K. Mīlenbaha un J. Endzelīna *Latviešu valodas vārdnīcā* iekļauti četri homonīmi *virulis*. Vispiemērotākā hidronīma semantikai ir *virulis I* pirmā nozīme ‘ein Wirbel; der Strudel, Wasserwirbel; die Stelle, wo Wasser aus der Erde hervorsprudelt; das Schneegestöber’ (ME IV 618). *Ērģemes izloksnes vārdnīcā* šāda leksēma nav minēta. *Virula* ir arī Igaunijā sastopams uzvārds. Iespējams, *Virdēlis* ir radies verbu *virt* un *verdēt* kontaminācijas rezultātā. K. Mīlenbaha un J. Endzelīna *Latviešu valodas vārdnīcā* atrodams *verdēt II* ar nozīmi ‘sprudeln’ (ME IV 539). Tādējādi abi ezeru nosaukumi varētu būt saistīti ar ūdens mutuļošanu, kas ir atbilstoši hidronīmu semantikai.

Limnonīma *Viceļa ezers* sakne sakrīt ar 1793. gada kartē minēto *Witze S[ee]*. Tā kā zviedru revīzijas kartē redzams nosaukums *Wirtz*, iespējams, *Witze S[ee]* ir kļūdains. Ja šāds nosaukums ir bijis, tā cilme ir neskaidra. K. Mīlenbaha un J. Endzelīna *Latviešu valodas vārdnīcā* ir minēti substantīvi *vica* ar pamatnozīmi ‘die Weidenrute, Spitzrute’ (ME IV 575) un trīs homonīmi *vicle* no Kurzemes, taču to semantika un/vai izplatība neatbilst hidronīmu semantikai. Apelatīvs *vica* ‘rīkste, žagars’ sastopams arī *Ērģemes*

izloksnes vārdnīcā (ĒIV III 708–709), taču tā semantika ir adekvāta K. Mīlenbaha un J. Endzelīna *Latviešu valodas vārdnīcā* iekļautā vārda semantikai un neatbilst limnonīmu semantikai.

5. Zūdainis

Zūdainis (objekta ID 71794) ir 2,4 ha liels ezers (Kavacs 1998: 239), kas ar grāvi savienots ar *Rūķi*. Ezers atrodas Valkas rajonā, Ērgemes pagasts administratīvajā teritorijā, tiek pieskaitīts Turnas ezeru grupai. LĢIA Vietvārdu datubāzē iekļauti vairāki šā ezera nosaukumi: *Zūdainis*, *Sutaines ezers*, *Sutainis* (LĢIA 2023). Arī tīmekļa vietnē *ezeri.lv* fiksēti analogi nosaukumi. Enciklopēdijā *Latvijas daba* minēts nosaukums *Sutainis* (Kavacs 1998: 239). Nelielajā vārdnīcā *Latvijas PSR ūdenstilpju nosaukumi* iekļauts limnonīms *Sūdainis* kā viens no *Rūķa* sinonīmiem (Avotiņa IV 55). Šāda informācija rodama arī LĢIA Vietvārdu datubāzē (LĢIA 2023). Šāda neprecizitāte acīmredzot skaidrojama ar to, ka *Rūķis* un *Zūdainis* ir savienoti ar nelielu grāvi un tie reizēm tiek uztverti kā viens objekts. Ezera nosaukums *Sūdainis* atrodams 1935. gada *Pagastu aprakstos* (Salnais, Maldups 1935: 187) un *Latviešu konversācijas vārdnīcā* (Konv IV 8120).

LU Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēkā sastopami 1982. gadā pierakstītie nosaukumi *Sutainis*, *Sūdainis* un *Zūdainis* ar paskaidrojošo tekstu *tagad tā vai nāu, ka meliorāciju istaīsija trīzdesmituōs gaduōs, ta vai nāu vai aizaugošs ezers*.

Par ezera nosaukuma vecumu trūkst informācijas. Vēsturiskajās kartēs un citos vēsturiskajos avotos šā ezera nosaukums neparādās. 20. gadsimta 20.–30. gados lietots nosaukums *Sūdainis* (skat. Salnais, Maldups 1935: 187; Konv IV 8120) vai *Sudainis*, piem., *Turnas muižas Sudainis, pie Rūķa ezera* (VV Nr. 291, 28.12.1933.). Tāpat 20. gadsimta 30. gadu otrajā pusē presē lietots arī limnonīms *Sutainis*, piem., *Rūķa un Sutaiņa ezerus Ērgemes pagastā* (VV Nr. 275, 03.12.1936.).

L. Balode limnonīmu *Sūdainis* saista ar apelatīvu *sūds* (sal. *sūds* ‘Mist, Dünger, Exkrement, Dreck, Unflat; Eiter’ ME III 1130) vai *sūdaīns* (sal. *sūdaīns* ‘dreckig, schmutzig’ ME III 1130), norādot, ka, pēc informantu teiktā, šajā ezerā ir netīrs ūdens (Balode 1985: 51–52). Iespējams, šā ezera nosaukumam var būt arī somugriska cilme. Atbilstošākais varētu būt substantīvs igauņu *sū*, ģen. *sū* ‘Mund, Mündung, Oeffnung’ (Wiedemann 1973: 1094–1095) un ig. *soo*, dienvidig. *suu* ‘purvs’, kas pilnībā atbilst ezera novietojumam — grāvjuveida savienojumam ar *Rūķi*. Kersti Boiko min igauņu valodas dienvidigauņu izloksnēs sastopamo apelatīvu *suuūt*, ģen. *suuDi* un *sooūt*, ģen. *sooDi* ar nozīmēm ‘mitra, neizbrienama vieta, muklājs’ un ‘aizaugusi vecupe’ (Boiko 1993: 138), kas atbilst hidronīma semantikai.

Savukārt šobrīd oficiālo ezera nosaukumu *Zūdainis* L. Balode hipotētiski saista ar verbu *zust* (sal. *zust* ‘verloren gehen, verschwinden’ ME IV 752), atzīstot, ka latviešu valodā ļoti reti sastopami atvasinājumi ar *-ain-* no darbības vārdiem (Balode 1985: 51–52).

Šo hipotēzi stiprina LU Latviešu valodas kartotēkā minētais piemērs, kurā norādīts, ka ezers aizaug un pamazām izzūd.

Limnonīmus *Sutainis* un *Sutaines ezers*, iespējams, var saistīt ar apelatīvu *suta* (sal. *suta* ‘Dampf, Qualm’ (ME III 1127) un *sutāins* ‘qualmicht; gewitterschwer’ (ME III 1127)). Leksēma *suta* minēta arī *Ērgemes izloksnes vārdnīcā*: *suta* ‘tvaiks; karsts, mitrs (arī sasmacis) gaiss’ (ĒIV III 462). Šāda semantika ir piemērota hidronīmam, nedaudz paplašinot nozīmi un attiecinot to arī uz miglu, kas var celties no ūdens.

6. Vēršādiņa

Vēršādiņa (objekta ID 67853) ir neliels 1,4 ha ezers (Kavacs 1998: 239), kas saistīts ar *Valžezeru*. Ezers atrodas Valkas novadā, Ērgemes pagasta administratīvajā teritorijā, tiek pieskaitīts Turnas ezeru grupai. LĢIA Vietvārdu datubāzē šim ezeram minēti vairāki nosaukuma varianti: *Vēršādiņa*, *Vēršāda*, *Vēršādas ezers* (LĢIA 2023). Analogi nosaukumi atrodami *Valkas rajona dabas objektu nosaukumu vārdnīcā* (Kavacs 1993: 31) un tīmekļa vietnē *ezeri.lv*. Enciklopēdijā *Latvijas daba* minēts nosaukums *Vēršādiņa* (Kavacs 1998: 239). Nosaukums *Vēršāda* atrodams 1935. gada *Pagastu aprakstos* (Salnais, Maldups 1935: 187). Limnonīms *Vēršāda* minēts arī *Latviešu konversācijas vārdnīcā* (Konv IV 8120) un *Latvijas PSR mazajā enciklopēdijā* (LME I 483). Nelielajā vārdnīcā *Latvijas PSR ūdenstilpju nosaukumi* iekļauti limnonīmi *Vēršādiņa*, *Vēršāda*, *Vēršādas ez[ers]* (Avotiņa VI 21). LU Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēkā fiksēts nosaukums *Vēršāda* ar paskaidrojošo tekstu: *Vēršāda — pie Valžezera, addallic nuò Valžezara a tâdu mazu grāvīti*.

Par ezera nosaukuma vecumu trūkst informācijas. Senajās kartēs un citos vēsturiskajos avotos šā ezera nosaukums neparādās. 17.–19. gadsimta kartēs (skat. 2.–4. attēlu) šķiet, ka *Vēršādiņa* nav atdalīta no *Valžezera*. Iespējams, ka tā ir tikai karšu neprecizitāte. 20. gadsimta 30.–40. gados ir nostiprinājies nosaukums *Vēršāda*, tas minēts gan 1935. gada *Pagastu aprakstos*, gan presē, piemēram, 1936. gada *Valdības Vēstnesī* informācijā par zvejas tiesību normu minēts: (akuzatīvā) *Valžu ezeru ar Vēršādas ezeriņu Ērgemes pagastā* (VV Nr. 275, 03.12.1936.).

Limnonīma cilme šaubas neizraisa. Kā norāda L. Balode, paralēlnosaukumu *Vēršāda* un *Vēršādas ezers* pamatā ir saliktenis no *vēršis* un *āda* (Balode 1985: 143), savukārt nosaukuma variants *Vēršādiņa* ir atvasinājums ar izskaņu *-iņa* (Balode 1985: 87). Interesi izraisa nosaukuma motivācija. Iespējams, ezera nosaukumi *Vēršāda* un *Vēršādiņa* ir metaforiski saistīti ar Ērgemes nosaukumu (skat., piem., Jansone 2013: 84), kas radies no igauņu saliktena *Härgmäe*, kā pamatā ir igauņu *härġ* ‘Ochse’ (Wiedemann 1973: 72–73) un igauņu *mägi*, ģen. *mäe* ‘Berg, Hügel’ (Wiedemann 1973: 583–584). Limnonīmi *Vēršāda* un *Vēršādiņa* norāda uz ko nelielu, kāds ir arī šis ezeriņš. Anetei Dainai 2015. gadā ir izdevies pierakstīt mūsdienīgāku tekstu, kurā vēršāda aizstāta ar teļādu: *ùn kas i teļāda?* [A. D. Ērgemē, 09.07.2015.] *tā sauc rudenī*

îsuos lietus, kas uznāk acsevišķās vietās. citūr nelîst, citūr lîst, kūr meļnc mākūonis. tūo sàuc pa tēļādu. Arī šis piemērs apliecina, ka teļāda tāpat kā vēšāda ir kaut kas neliels, konkrētajā gadījumā — neliels lietus mākonis. Iespējams, ezers pēc formas atgādina vēšā ādu, kā par to liecina 1951. gadā Lugažos pierakstītais materiāls: *Vēšāda*, ezers Ērgēmē — *kā isstiepta vēšā āda*.

7. Trūdis

Trūdis (objekta ID 67844) ir 1,4 ha liels ezers, kas atrodas savrup rietumos, uz Dakstu pusi (Kavacs 1998: 239). Ezers atrodas Valkas rajonā, Kārķu pagasta administratīvajā teritorijā, tiek pieskaitīts Turnas ezeru grupai. LĢIA Vietvārdu datubāzē sastopami šādi šā ezera nosaukumi: *Trūdis*, *Trūdu ezers*, *Trūža ezers*, *Trūžu ezers* (LĢIA 2023). Visi šie nosaukumi sastopami arī tīmekļa vietnē *ezeri.lv*, bet *Valkas rajona dabas objektu nosaukumu vārdnīcā* iekļauti trīs nosaukumi: *Trūdis*, *Trūdu ezers*, *Trūža ezers* (Kavacs 1993: 30). V. Salnā un A. Maldupa grāmatā *Pagastu apraksti* limnonīms *Trūdu ezers* minēts Kārķu pagastā (Salnais, Maldups 1935: 198). Nelielajā vārdnīcā *Latvijas PSR ūdenstilpju nosaukumi* iekļauti limnonīmi *Trūdis*, *Trūdu* [ezers], *Trūža ez[ers]* (Avotiņa V 57). Limnonīms *Trudu* [ezers] minēts arī *Latviešu konversācijas vārdnīcā* (Konv VIII 15804). LU Latviešu valodas institūta kartotēkā fiksēti nosaukumi *Trūdis* vai *Trūdis*, *Trūžu ežers* vai *Trūžu ežars*.

Par ezera nosaukuma vecumu trūkst informācijas. Vēsturiskajās kartēs un citos vēsturiskajos avotos šā ezera nosaukums neparādās. *Valdības Vēstnesī* 1924. gadā minēts ezera nosaukums *Trūdes ezers: Ēveles pagastā, [...] Trūdes un Glodes ezeros* (VV Nr. 234, 14.10.1924.).

L. Balode ezera nosaukumus *Trūdis* un *Trūža ežers*, kā arī *Trūdu ežers* un *Trūžu ežers* saista ar verbu *trūdēt* vai atbilstošo substantīvu *trūds*, dsk. *trūdi* (Balode 1985: 126). K. Mīlenbaha un J. Endzelīna *Latviešu valodas vārdnīcā* sastopams verbs *trūdēt* ‘modern, verwittern, faulen’ (ME IV 250) un substantīvs *trūds* ‘Moder, Verwittertes; die irdischen Überreste’ (ME IV 250). Arī Ērgemes izloknes vārdnīcā sastopams verbs *trūdēt* literārajā nozīmē (ĒIV III 568). Šāds cilmes skaidrojums ir ticams, taču nevar izslēgt arī somugrisku cilmi. Igaunijas tīmekļa vietnē <http://xgis.maaamet.ee> sastopami vairāki analogi mūsdienu onīmi dažādās valsts vietās: *Truuta kūla*, *Truutamäe* (2 objekti), *Truuta*, *Truuta tee* (6 objekti). Pēc Igaunijas vietvārdu grāmatas *Eesti kohanimeraamat* datiem, *Truuta(mõis)* (muiža) atbilsme vācu valodā ir *Gertrudenhof* (KNR). F. J. Vīdemaņa vārdnīcā vienīgais fonētiski atbilstošais apelatīvs ir igauņu *trūt*, ģen. *trūdu* ‘Fensterscheibe’ (Wiedemann 1973: 1201) un onīms *Trūta*, ģen. *Trūta* ‘weibl. Name’ (Wiedemann 1973: 1201). Igauņu apelatīva semantika varētu būt atbilstoša mājvārdam, taču atbilstošs mājvārds vismaz kopš 17. gadsimta vidus nav fiksēts. Arī onīmam atbilstošu stāstu nav izdevies pierakstīt.

8. *Anduma ezers*

Anduma ezers (objekta ID 67783) jeb *Andums* ir 1,1 ha liels ezers (Kavacs 1998: 239). Ezers atrodas Valkas novadā, Ērģemes pagasta administratīvajā teritorijā, tiek pieskaitīts Turnas ezeru grupai. LĢIA Vietvārdu datubāzē iekļauti tikai vienas saknes nosaukumi: *Anduma ezers*, *Andumiņš*, *Andums* (LĢIA 2023). Visi šie nosaukumi sastopami arī tīmekļa vietnē *ezeri.lv* un *Valkas rajona dabas objektu nosaukumu vārdnīcā* (Kavacs 1993: 20). Limnonīms *Andums* minēts arī *Latviešu konversācijas vārdnīcā* (Konv IV 8120), bet *Andumiņš* — *Latvijas PSR mazajā enciklopēdijā* (LME I 483). Nelielajā vārdnīcā *Latvijas PSR ūdenstilpju nosaukumi* iekļauti limnonīmi *Anduma ez[ers]*, *Andums*, *Andumiņš* (Avotiņa I 15). LU Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotekā sastopami nosaukumi *Añduma ežers*, *Añdumīns* un *Añdums*.

Par ezera nosaukuma vecumu izmantotajos avotos trūkst informācijas. Vēsturiskajās kartēs un citos vēsturiskajos avotos šā ezera nosaukums neparādās. J. Endzelīna vārdnīcā *Latvijas PSR vietvārdi* iekļauts tās pašas saknes saliktenis *andum-ežers* Ērģemē (LVV I 29) un no V. Salnā un A. Maldupa 1935. gadā publicētā statistiskā izdevuma *Pagastu apraksti* pārņemtais nosaukums *andums* (Salnais, Maldups 1935: 187). J. Endzelīns rakstā *Die lettländischen Gewässernamen* norāda, ka visai reti sastopami strautu nosaukumi ar *-ums*, kā piemēru minot upes nosaukumu *Andumupe*. Nosaukuma cilmei viņš nepieskaras (Endzelīns 1934: 179). L. Balode arī piemin tikai limnonīmus *Andumiņš* un *Andums*, kā arī, atsaucoties uz Veltu Staltmani, norāda, ka pazīstams arī uzvārds *Andums* (Balode 1985: 86).

Igaunijas tīmekļa vietnē <http://xgis.maaamet.ee> sastopami vairāki analogi mūsdienu onīmi dažādās valsts vietās: *Anduma* (6 objekti), *Anduma-Sombi*, *Andumäe* (2 objekti), *Andumaa* un *Andumetsa*. Iespējams, nosaukumam *Anduma ezers* ir somugriska cilme. F. J. Vīdemaņa vārdnīcā vienīgie fonētiski atbilstošie ir onīmi *Añdo*, ģen. *Añdo* ‘männl. Name’ (Wiedemann 1973: 33) un *Añtu*, ģen. *Añtu* ‘männl. Name’ (Wiedemann 1973: 33).

Uzmanību piesaista Igaunijas vietvārdu grāmatā *Eesti kohanimeraamat* ievietotā informācija, kur norādīts, ka vietvārds *Andu* sastopams Ilzenē un tā latviskais ekvivalents ir *Onti* (Kallasmaa et al. 2016: 114). Vārdnīcā *Latvijas PSR vietvārdi* iekļauts vecsaimniecības nosaukums *ònti* no Alsviķiem, kur, kā norāda J. Endzelīns, *o-* < *a-*, tādējādi saistoties ar vietvārdiem *anti*, kas iekļauti šķirkļos *añtes* un *anta-* (LVV II 491).

9. *Mizums*

LĢIA Vietvārdu datubāzē (LĢIA 2023) atrodams arī nelielais ezers *Mizums* (objekta ID 71795), kas ar grāvi savienots ar *Vircēli*. Ezers atrodas Valkas rajonā, Ērģemes pagasta administratīvajā teritorijā. Tīmekļa vietnē *ezeri.lv* iekļauts vienīgais nosaukums *Mizums*. *Mizums* sastopams arī V. Salnā un A. Maldupa

1935. gadā publicētajā statistiskajā izdevumā *Pagastu apraksti* (Salnais, Maldups 1935: 187). LU Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēkā atrodami nosaukumi *Misūms, Mizūms, Mizūmīns*. Limnonīms *Mizūms* minēts arī *Latviešu konversācijas vārdnīcā* (Konv IV 8120).

Par ezera nosaukuma vecumu trūkst skaidras informācijas. Izmantotajās vēsturiskajās kartēs un citos vēsturiskajos avotos šā ezera nosaukums neparādās. Vārdnīcā *Latvijas PSR vietvārdi* fiksēts ezera nosaukums *mizūms* jeb *mizumīņš* Ērgemē, ko J. Endzelīns nedroši (ar ?) saista ar verbu *mīzt* (LVV II 445). Verbs *mīzt* 'urinēt' iekļauts arī *Ērgemes izlokšnes vārdnīcā* (ĒIV II 326). Šāds saistījums ir ticams un atbilst gan nelielu, gan netīru ezeru nominācijai.

Secinājumi

Analizētie deviņi Turnas ezeru grupas limnonīmi rāda lielu mainīgumu, kā arī gan vienas saknes, gan atšķirīgu nosaukumu variantu daudzveidību. Visiem ezeriem, izņemot *Mizumu* un *Zūdaini*, sastopami nosaukumi gan ar nomenklatūras vārdu *ezers*, gan bez tā, piemēram, *Valdis/Valžezers, Rūķis/Rūķezers, Andums/Anduma ezers*. Lielākajai daļai ezeru sastopami atšķirīgi dažādu sakņu nosaukumi, piemēram, *Valdis* un *Pirmais ezers; Kukris* un *Kiekuru ezers*, un *Sloge, Gloage; Rūķis* un *Guoras ezers*, un *Glodis, Glūdes ezers; Vircēlis* un *Virdēlis*, un *Viruļa ezers; Zūdainis* un *Sūdainis*, un *Sutainis*. Vairums paralēlnosaukumu aprītē iekļuvuši no nelielās vārdnīciņas *Latvijas PSR ūdenstilpju nosaukumi*, kurā sakopoti ezeru nosaukumi bez norādes uz to avotu.

Četru ezeru nosaukumiem izmantotajos avotos iespējams izsekot kopš 17. gadsimta zviedru revīzijas kartēm. Tikai nosaukums *Valžezers* un daļēji *Vircēlis* saglabāties no tā laika. Cilvēku atmiņās un izlokšņu materiālu vākumos vēl tiek minēts arī limnonīms *Guoris* vai *Guoras ezers*. Par lielāko nosaukumu daļu informācija pieejama tikai no 20. gadsimta 20.–30. gadiem, kad tie minēti V. Salnā un A. Maldupa *Pagastu aprakstos, Latviešu konversācijas vārdnīcā* un periodikā (parasti laikrakstā *Valdības Vēstnesis*).

Gandrīz visu limnonīmu cilme ir problemātiska. Tiek piedāvāti vairāki iespējamie cilmes risinājumi. Limnonīmu *Valdis (Valžezers)* hipotētiski iespējams saistīt ar vācu valodu. Ar igauņu valodu kopīgi nosaukumi ir *Kukrim* resp. *Kukuru ezeram, Vircēlim, Sūdainim, Trūdim* un *Anduma ezeram*. Vairākiem hidronīmiem var atrast vairāk vai mazāk ticamas paralēles latviešu valodā. Vairāku ezeru nominācijā dominē sēma 'netīrs, brūngans, arī smirdošs (ūdens)', piemēram, *Sūdainis, Trūdis, Vircēlis, Mizūms*.

Ar mājvārdiem var saistīt ezeru nosaukumus *Rūķis, Kukris, Guoras ezers*.

Tā kā visi Turnas ezeru grupas ezeri atrodas samērā tuvu viens otram, raksturīga arī nosaukumu jaukšana, kad atšķirīgos avotos viens un tas pats nosaukums tiek piedēvēts dažādiem ezeriem.

Avoti un literatūra

- Avotiņa, Ruta. 1984. *Latvijas PSR ūdenstilpju nosaukumi. Īsa izziņa*. 1.–6. burtn. Sastādītāja Ruta Avotiņa. Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte.
- Balode, Laimute. 1985. *Obrazovanie nazvanij ozer Latvijskoj SSR*. Dissertācija na soiskanije učennoj stepeni kandidata filoloģiķeskih nauk. Rīga.
- Boiko, Kersti. 1993. *Baltijas jūras somu ģeogrāfiskie apelaīvi un to relikti Latvijas vietoārdos*. Disertācija filoloģijas doktora grāda iegūšanai. Rīga.
- Civillikums 2023 = Civillikums ar 2023. gada papildinājumiem. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums>
- Dunsdorfs, Edgars. 1974. *Der grosse schwedische Kataster in Livland 1681–1710*. Kartenband. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Kallasmaa, Marja et al. 2016. *Eesti kohanimeraamat*. Tallinn: Eesti keele sihtasutus.
- EH I–II = Endzelīns, Jānis, Edite Hauzenberga. *Papildinājumi un labojumi K. Milenbaha Latviešu valodas vārdnīcai* 1.–2. sējums. Rīga, 1934–1946.
- ĒIV I–III = Kagaine, Elga, Silvija Raģe. *Ērgemes izloksnes vārdnīca*. 1–3. sēj. Rīga: Zinātne, 1977–1983.
- EMS = *Eesti murrete sōnaraamat*. Pieejams: <http://www.eki.ee/dict/ems>
- Endzelīns, Jānis. 1934. Die lettländischen Gewässernamen. Jānis Endzelīns. *Darbu izlase*, III sēj., 2. daļa. Rīga: Zinātne, 1980, 162–194.
- ezeri.lv = Latvijas ezeru portāls. Pieejams: <https://www.ezeri.lv>
- Grimm, Jacob; Wilhelm Grimm. 1907. *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm*. XIII. Band, Lfg 6. *wahrnehmen–waldig*. Erscheinungsjahr: 1907, Bearbeiter: K. v. Bahder; digitalisierte Fassung im Wörterbuchnetz des Trier Center for Digital Humanities, Version 01/23. Pieejams: <https://www.woerterbuchnetz.de/DWB?lemid=W03296>. Skatīts 19.03.2023. (Anfang des Artikels: Bd. 27, Sp. 1072, Z. 28)
- Grimm, Jacob; Wilhelm Grimm. 1908. *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm*. XIII. Band, Lfg 7. *waldicht–wallung*. Erscheinungsjahr: 1908, Bearbeiter: K. v. Bahder; digitalisierte Fassung im Wörterbuchnetz des Trier Center for Digital Humanities, Version 01/23. Pieejams: <https://www.woerterbuchnetz.de/DWB?lemid=W03950>. Skatīts 19.03.2023. (Anfang des Artikels: Bd. 27, Sp. 1154, Z. 76)
- Hupel, August Wilhelm. 1782. *Topographische Nachrichten von Lief- und Ehistland*. Gesammelt und herausgegeben durch August Wilhelm Hupel. Dritter und letzter Band. Nebst vollständigen Register über alle drey Bände. Rīga: Johann Friedrich Hartknoch.
- Igaunijas toponīmu datubāze. Pieejams: <http://xgis.maaamet.ee>
- Jansone, Ilga. 2013. Finnicisms in the place-names of Ērgeme parish (Latvia). *Linguistica Uralica* 49/2, 81–95. Pieejams: http://www.kirj.ee/public/Linguistica_Uralica/2013/issue_2/ling-2013-2-81-95.pdf
- Karte 1793 = Mellin, Ludwig August von. *Der Walcksche Kreis*. Rīga: Johann Friedrich Hartknoch. Pieejams: <https://kartes.lndb.lv/viewer/image-map?h=50914>
- Karte 1839 = *Specialcharte von Livland in 6 Blättern*. [Dorpat]: Livländische Gemeinnützige und Ökonomische Societät. Pieejams: <https://kartes.lndb.lv/viewer/image-map?h=50746>
- Karte 1915 = 1915. gada armijas ģenerālštāba kartes *Wolmar : Gouvernement Kurland : Gouvernement Livland : Reihe VII, Blatt 5*. Kartographische Abteilung des Stellvertretenden Generalstabes des Armee. 1915. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/file/20462086.jpg>
- Karte 2023 = Karšu pārliks. Pieejams: <https://kartes.lndb.lv/viewer/map?b=7&x=2863938&y=7914003&z=14>
- Kavacs, Jurgis. 1993. *Valkas rajons. Dabas objektu nosaukumu vārdnīca*. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Kavacs, Guntis. 1998. *Latvijas daba, enciklopēdija*. Atb. red. Guntis Kavacs. 5. sēj. Rik–Ulm. Rīga: Preses nams.
- KNR = *Eesti kohanimeraamat*. Pieejams: <http://www.eki.ee/dict/knr>
- Konv IV = *Latviešu konversācijas vārdnīca*, IV sēj. Rīga: A. Gulbja apgādībā, 1929–1930.

- Konv VIII = *Latviešu konversācijas vārdnīca*, VIII sēj. Rīga: A. Gulbja apgādībā, 1932–1933.
- LaVI vietv = LU Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēka.
- LD = *Latvju Dainas*. K. Barona un H. Visendorfa sakārt., 1.–6.sēj., Jelgava, Pēterburga, 1894–1915.
- LĢIA 2023 = *Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras Vietvārdu datubāze*. Publiskā versija, 8. izdevums.
Pieejams: https://vietvardi.lgia.gov.lv/vv/to_www.sakt
- LME I = *Latvijas PSR mazā enciklopēdija*, I sēj. Rīga: Zinātne, 1967.
- LVV 1 = Endzelīns, Jānis. *Latvijas PSR vietvārdi*. 1. daļa, 1. sējums. A–J. Rīga: LPSR ZA izdevniecība, 1956.
- LVV 2 = Endzelīns, Jānis. *Latvijas PSR vietvārdi*. 1. daļa, 2. sējums. K–O. Rīga: LPSR ZA izdevniecība, 1961.
- LVVA = Latvijas Valsts vēstures arhīvs. Vidzemes un Latgales evaņģēliski luterisko draudžu metriku grāmatas, Ērģemes draudze, 235. fonds, 3. apraksts, 75. lieta. (1718–1741).
- LVV R = *Latvijas vietvārdu vārdnīca*. R. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013.
- ME = Mīlenbahs, Kārlis. *Latviešu valodas vārdnīca*. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. I–IV sējums. Rīga, 1923–1932.
- Salnais, Voldemārs; Aleksandrs Maldups. 1935. *Pagastu apraksti*. Pēc 1935. gada tautas skaitīšanas materiāliem. Rīga: Valsts statistiskās pārvaldes izdevums.
- SES = *Soome-eesti suursõnaraamat*. Pieejams: www.eki.ee/dict/fie
- Siliņš, Klāvs. 1990. *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga: Zinātne.
- Thomsen, Wilhelm. 1890. *Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog. En sproghistorisk Undersøgelse*. København: Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri.
- VV = *Valdības Vēstnesis*. Latvijas valdības oficiāls laikraksts. 1919–1940. Pieejams: <http://periodika.lv/#periodicalMeta:187;-1>
- Wiedemann, Ferdinand Johann. 1973. *Eesti-saksa sõnaraamat*. Neljas, muutmata trūkk teisest, Jakob Hurda redigeeritud väljaandest. Tallinn: Valgus.

Ilga Jansone
Latvijas Universitātes
Latviešu valodas institūts
Kalpaka bulvāris 4
LV-1050, Rīga, Latvija
ilgajan@lza.lv

SUMMARY

LIMNONYMS OF THE TURNA LAKE GROUP: ORIGIN, VARIANTS, VARIABILITY

Ilga Jansone

The article analyzes nine limnonyms of the Turna lake group in Northern Latvia, whose official names are *Valdis* (*Valžezers*), *Kukris*, *Rūķis*, *Vircēlis*, *Andums*, *Vēršādiņa*, *Zūdainis*, *Trūdis* and *Mīzums*, which show great variability, as well as the diversity of variants of both the same root and different names. All lakes, with the exception of *Mīzums* and *Zūdainis*, have names both with and without the nomenclature word, for example *Valdis/Valžezers*, *Rūķis/Rūķezers*, *Andums/Anduma ezers*. Most of the lakes have different root names, such as *Valdis* and *Pirmais ezers*; *Kukris* and *Kiekuru ezers*, and *Sloge*, *Gloage*; *Rūķis* and *Guoras ezers*, and *Glodis*, *Glūdes ezers*; *Vircēlis* and *Virdēlis*, and *Viruļa ezers*; *Zūdainis* and *Sūdainis* and *Sutainis*.

The names of the four lakes can be traced back to Swedish survey maps of the 17th century. Only the name *Valžezers* and partially *Vircēlis* have survived from that time. The limnonym *Guoris* or *Guoras ezers* is also mentioned in people's memories and in indices of place names. For most names, information is available only from the 20s-30s of the 20th century.

The origin of almost all limnonyms is problematic. Several possible root solutions are proposed. It is hypothetically possible to associate the limnonym *Valdis* (*Valžezers*) with the German language. Common names associated with the Estonian language are *Kukris*, resp., *Kukuru ezers*, *Vircēlis*, *Sūdainis*, *Trūdis* and *Anduma ezers*. More or less reliable parallels can be found in Latvian for several hydronyms. In the nomination of several lakes, the term 'dirty, brownish, also smelly (water)' dominates, for example *Sūdainis*, *Trūdis*, *Vircēlis*, *Mīzums*. The names *Rūķis*, *Kukris*, *Guoras ezers* can be associated with household names.

Since all the lakes of the Turna lake group are relatively close to each other, name mixing is also typical, when the same name is attributed to different lakes in different sources.